

Верховний
Суд

Огляд правових висновків ВС
у складі судової палати для
розгляду справ про банкрутство
КГС щодо застосування норм
права у процедурах банкрутства
за 2020 рік

1. Відступи від висновків щодо застосування норм права:

Щодо порядку обчислення та перебігу позовної давності у справі про банкрутство, в тому числі за вимогами про визнання недійсним правочину з продажу майна боржника

Щодо перебігу позовної давності у справі про банкрутство

Положення закону про початок перебігу позовної давності поширюються і на звернення арбітражного керуючого (ліквідатора) до суду із заявою про захист інтересів боржника. Тому при визначенні початку перебігу позовної давності у спори за вимогами боржника/арбітражного керуючого не допускається врахування як обставин дати відкриття провадження у справі про банкрутство та дати призначення (заміни кандидатури) арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), оскільки ні Закон України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" (далі – Закон про банкрутство), положення якого втратили чинність, ні чинний Кодекс України з процедур банкрутства (далі – КУЗПБ) не встановлюють спеціальних норм про позовну давність (у тому числі щодо звернення до суду арбітражного керуючого із заявою про визнання недійсними правочинів, укладених боржником). Отже, до цих правовідносин застосовуються загальні норми позовної давності.

У спірних правовідносинах суб'єктом прав є боржник, а не арбітражний керуючий (ліквідатор), а тому, визначаючи початок перебігу позовної давності у цій справі, слід враховувати, коли про порушене право дізнався або міг дізнатися боржник в особі уповноваженого органу.

Щодо зупинення позовної давності на період дії мораторію

Наведене в пункті 2 частини першої статті 263 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) загальне правило щодо зупинення позовної давності не поширюється на вимоги та правовідносини, що не пов'язані з грошовими вимогами кредиторів у справі про банкрутство, а тому закріплене в частині третій статті 19 Закону про банкрутство положення щодо зупинення позовної давності не може застосовуватися як передбачена законом підстава у межах зазначеного загального правила, а саме до всіх інших правовідносин та спорів, що виникають у справі про банкрутство і не пов'язані зі спором про грошові вимоги кредиторів.

Судова палата КГС ВС відступила від правової позиції, викладеної в постановках КГС ВС від 26.04.2018 у справі № 38/5005/5752/2012 та від 22.08.2018 у справі № 04/01/5026/1089/2011, відповідно до якої при вирішенні спорів про визнання недійсними правочинів з продажу майна боржника, з урахуванням норми пункту 2

частини першої статті 263 ЦК України, перебіг строку позовної давності зупиняється під час дії мораторію на задоволення вимог кредиторів – з моменту порушення справи про банкрутство.

Щодо поважних причин пропуску позовної давності

Вирішуючи питання про поважність причин пропуску позовної давності при зверненні особи (позивача) до суду за захистом порушеного права у спорі, стороною якого є боржник, що розглядається у межах справи про банкрутство, суди мають виходити з їх об'єктивного, а не суб'єктивного характеру, тобто з обставин, які підтверджують ці причини та вказують на існування об'єктивної перешкоди для боржника своєчасно звернутися за захистом порушеного права.

З огляду на положення статті 13 ЦК України («Межі здійснення цивільних прав»), суд має враховувати добросовісність поведінки позивача (заявника) та відповідача протягом усього періоду з моменту виникнення права на захист порушеного права (права на позов) і до моменту звернення з позовом, зважаючи на характер спірних правовідносин між сторонами, особливості їх нормативного регулювання: надані сторонам права та покладені на них обов'язки тощо.

Тож в спорі, який вирішується у справі про банкрутство, обставини відкриття провадження у справі про банкрутство та призначення арбітражного керуючого самі по собі (за відсутності інших обставин) не можуть розглядатися судами як виняток, свідчити про об'єктивність перешкоди для заявника звернутися до суду за захистом порушеного права у межах позовної давності і, відповідно, бути поважною причиною пропуску цього строку.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 11.02.2020 у справі № 10/5026/995/2012 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88017551>.

Аналогічну правову позицію викладено в постановках КГС ВС від 17.03.2020 у справі № 10/5026/995/2012 <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88305132> та від 17.03.2020 у справі № 10/5026/995/2012 <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88305133>.

Щодо змісту поняття «стадія продажу майна», наведеного в частині третій статті 19 Закону про банкрутство

Правовий аналіз положень частини третьої статті 19 Закону про банкрутство та статті 49 Закону України «Про іпотеку» свідчить, що зміст поняття «стадія продажу майна» (частина третя статті 19 Закону про банкрутство) не включає в себе процедуру придбання предмета іпотеки за початковою ціною шляхом заліку своїх забезпечених вимог в рахунок ціни майна (частина перша статті 49 Закону України «Про іпотеку»),

оскільки правовим наслідком реалізації іпотекодержателем права, визначеного статтею 49 Закону України «Про іпотеку», є не продаж йому предмета іпотеки, а припинення забезпеченого іпотекою зобов'язання шляхом заліку вимог в рахунок ціни майна. Отже, при придбанні у порядку статті 49 Закону України «Про іпотеку» предмета іпотеки іпотекодержателем, який є забезпеченим кредитором у справі про банкрутство, жодного прояву засад конкуренції, характерної для продажу майна в розумінні положень Закону про банкрутство, немає.

За встановлених судами обставин у цій справі дія мораторію на задоволення вимог кредиторів поширюється на спірні правовідносини, а дії осіб щодо здійснення переходу права власності на спірне майно до стягувача є такими, що суперечать вимогам законодавства.

Судова палата відступила від правової позиції, викладеної в постанові КГС ВС від 31.07.2019 у справі № 922/1787/18.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 14.05.2020 у справі № 903/69/18 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89348440>.

Викладений у постанові правовий висновок слід враховувати при застосуванні частини третьої статті 41 КУзПБ, якою передбачено дію мораторію на задоволення вимог кредиторів.

ВАЖЛИВО ! На розгляді судової палати перебуває справа № 905/1923/15 для вирішення питання про застосування абзацу 2 частини шостої, абзацу 2 частини восьмої статті 41 КУзПБ щодо здійснення задоволення забезпечених вимог кредиторів за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення, після спливу 170 календарних днів з дня введення процедури розпорядження майном.

Щодо порядку набуття статусу кредитора у справі про банкрутство

Особа набуває статусу конкурсного кредитора (сторони, учасника провадження у справі про банкрутство) з повним обсягом процесуальної дієздатності (в тому числі правом оскарження судових рішень) за сукупності таких умов:

- подання до господарського суду письмової заяви з вимогами до боржника, а також документів, що їх підтверджують, протягом 30 днів з дня офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство (частина перша статті 23 Закону про банкрутство, частина перша статті 45 КУзПБ);

- розгляд господарським судом заяви конкурсного кредитора у попередньому засіданні суду (частина шоста статті 23, стаття 25 Закону про банкрутство, частина шоста статті 45, стаття 47 КУзПБ);

4 щодо застосування норм права у процедурах банкрутства

- визнання вимог такого кредитора, що формалізується у судовому рішенні господарського суду – ухвалі (частина шоста статті 23, стаття 25 Закону про банкрутство, частина шоста статті 45, стаття 47 КУзПБ).

Ухвала про відкриття провадження у справі про банкрутство має наслідком зміну порядку задоволення вимог заставодержателя майна боржника, у зв'язку з чим є судовим рішенням, яке ухвалено про права та інтереси цієї особи, що надає заставодержателю право заперечувати у підготовчому засіданні відкриття провадження у справі про банкрутство боржника з наділенням у такому разі заставодержателя процесуальними правами учасника у справі про банкрутство – щодо подання клопотань, надання доказів тощо і, відповідно, процесуальним правом на оскарження ухвали про відкриття провадження у справі про банкрутство в розумінні частини першої статті 254 ГПК України.

Судова палата відступила від висновків щодо застосування норми права в подібних правовідносинах, викладених у постановках від 18.04.2018 у справі № 922/2362/17, від 02.10.2019 у справі № 910/9535/18, від 17.12.2019 у справі № 01/1494(14-01/1494).

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 16.07.2020 у справі № 910/4475/19 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90743553>.

Щодо можливості касаційного оскарження судових рішень про затвердження плану санації боржника, а також затвердження змін та доповнень до плану санації

Передбачене пунктом 4 Прикінцевих та перехідних положень КУзПБ поняття "подальший розгляд справ про банкрутство" включає весь механізм повноважень суду, що діяв для суду касаційної інстанції до введення в дію КУзПБ. При цьому до таких повноважень суду касаційної інстанції належить касаційний перегляд постанов апеляційного господарського суду, які прийняті за результатами перегляду ухвал про затвердження плану санації, а також змін та доповнень до нього.

Судова палата відступила від правової позиції, викладеної Верховним Судом в ухвалі від 10.08.2020 у справі № 1-7/158-09-3124 щодо неможливості касаційного оскарження під час дії КУзПБ судових рішень про затвердження плану санації боржника, а також в ухвалях від 13.02.2020 у справі № 914/2441/15, від 12.05.2020 у справі № 44/258-б про припинення повноважень керуючого санацією боржника, процедуру санації щодо якого було введено в період дії Закону про банкрутство.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 01.10.2020 у справі № 913/849/14 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/92172904>.

2. Узгодження практики застосування норм права:

Щодо застосування приписів статті 388 ЦК України у разі визнання правочину недійсним з підстав, визначених статтею 20 Закону про банкрутство

Закон про банкрутство є частиною цивільного/господарського законодавства, що не виключає можливості застосування до правовідносин, які регулює цей спеціальний Закон (у цьому випадку стаття 20), норм ЦК України, зокрема щодо загальних підстав для визнання недійсними правочинів за участі боржника.

Установлення у статті 20 Закону про банкрутство спеціальних наслідків визнання правочинів недійсними та спростування майнових дій боржника не перешкоджає застосуванню приписів статті 388 ЦК України.

Можливість звернення до суду в порядку статті 388 ЦК України належить ліквідатору банкрута відповідно до приписів статті 41 Закону про банкрутство.

Застосувати приписи статті 388 ЦК України як наслідки визнання правочинів недійсними та спростування майнових дій в порядку статті 20 Закону про банкрутство можна за умови:

1) наявності (доведеності) обставин, які вказують на неможливість (неефективність) застосування наслідків, передбачених частиною другою статті 20 Закону про банкрутство (відсутність майна, коштів у кредитора, наявність інших обставин);

2) вибуття спірного майна з володіння боржника (банкрута у справі) поза його волею;

3) доведеності обставин, які дають підстави для застосування в межах справи про банкрутство (як наслідок застосування приписів статті 20 Закону про банкрутство) положень статті 388 ЦК України;

4) наявності доведеного статусу власника спірного майна;

5) якщо такий спосіб захисту буде визнаний судом найбільш ефективним у конкретному випадку за наявності відповідних доказів у справі.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 20.02.2020 у справі № 922/719/16 можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88211046>.

Викладений у зазначеній постанові правовий висновок слід враховувати при застосуванні статті 42 КУЗПБ, якою передбачено підстави визнання недійсними правочинів боржника.

Щодо умов та підстав вжиття заходів забезпечення вимог кредиторів у справі про банкрутство

Розглядаючи заяви (клопотання) учасників справи про вжиття заходів забезпечення у справі про банкрутство на стадії ліквідаційної процедури, господарські суди мають надати оцінку доцільності, адекватності та співмірності відповідних заходів забезпечення з огляду на фактичні обставини справи, а також добросовісності дій (поведінки) учасників справи, керуючись принципами законності, диспозитивності, пропорційності та справедливого балансу інтересів кредиторів та боржника. Обираючи конкретні заходи забезпечення, суди повинні керуватися як нормами спеціального закону (стаття 38 Закону про банкрутство), так і приписами процесуального закону (статті 2, 14, 15, 73, 86, 136, 137, 140 ГПК України).

Установлена абзацом восьмим частини першої статті 38 Закону про банкрутство заборона на накладення нових арештів або інших обмежень щодо розпорядження майном боржника, визнаного банкрутом, за колом осіб поширюється на суб'єктів, яким законодавством надано повноваження на накладення арештів (інших обмежень) на майно фізичних та юридичних осіб, зокрема органи державної виконавчої служби, реєструючі та правоохоронні органи, їх посадових осіб (стаття 56 Закону України «Про виконавче провадження», частина друга статті 27 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», статті 43, 44 Закону України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень», статті 171–173 Кримінального процесуального кодексу України).

Отже, господарський суд, який розглядає справу про банкрутство, зокрема на стадії апеляційного розгляду справи, не позбавлений процесуального права вжити за клопотанням кредитора заходів забезпечення його вимог у справі про банкрутство шляхом накладення заборони на відчуження майна боржника в ліквідаційній процедурі, зважаючи на доводи кредитора і фактичні обставини справи, а також керуючись принципами законності, диспозитивності і пропорційності відповідно до статей 2, 14, 15 ГПК України та враховуючи інтереси кредиторів і боржника у справі про банкрутство.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 13.02.2020 у справі № 50/790-43/173 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87838961>.

Викладений у постанові правовий висновок слід враховувати при застосуванні частини першої статті 40 КУзПБ, якою передбачено, що господарський суд має право за клопотанням сторін або учасників справи чи за своєю ініціативою вжити заходів до забезпечення вимог кредиторів.

Господарський суд за клопотанням розпорядника майна, кредиторів або з власної ініціативи може заборонити боржнику вчиняти без згоди арбітражного керуючого правочини, а також зобов'язати боржника передати цінні папери, майно, інші цінності на зберігання третім особам, вчинити чи утриматися від вчинення певних дій або вжити інших заходів для збереження майна боржника (у тому числі шляхом позбавлення боржника права розпорядження його нерухомим майном або цінними паперами без згоди розпорядника майна або суду, який розглядає справу про банкрутство; накладення арешту на конкретне рухоме майно боржника), про що виноситься ухвала.

Щодо визнання права власності на придбане нерухоме майно на підставі статті 392 ЦК України

Вирішуючи спір про визнання права власності на підставі статті 392 ЦК України, слід враховувати, що за змістом зазначеної статті судові рішення не породжує права власності, а лише підтверджує наявне у позивача таке право, набуте раніше на законних підставах, якщо відповідач не визнає, заперечує або оспорує його.

Передумовами та матеріальними підставами для захисту права власності за статтею 392 ЦК України у судовому порядку є наявність підтвердженого належними доказами права власності особи щодо майна, право власності на яке оспорується або не визнається іншою особою, а також підтверджене належними доказами порушення (невизнання або оспорування) цього права на спірне майно, оскільки підставою для звернення до суду з позовом про визнання права власності відповідно до статті 392 ЦК України є саме оспорення або невизнання існуючого права, а не намір набути таке право за рішенням суду.

Виникнення права власності на нерухоме майно в процедурі реалізації майна на торгах у формі аукціону в межах провадження у справі про банкрутство пов'язане з укладенням договору купівлі-продажу між ліквідатором боржника як замовником аукціону та переможцем торгів з подальшим нотаріальним посвідченням такого договору та відповідною державною реєстрацією переходу права до нового власника.

Відсутність укладеного між сторонами договору купівлі-продажу спірного нерухомого майна свідчить про те, що в позивача не виникло права власності на таке майно і не відбулося порушення його прав як власника майна, у зв'язку з чим позов про визнання права власності на підставі статті 392 ЦК України не підлягає задоволенню.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 20.02.2020 у справі № 5006/5/396/2012 можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88324637>.

Щодо заміни кредитора у справі про банкрутство на стадії апеляційного провадження

Положення статті 21 Закону про банкрутство не встановлюють обмеження повноважень апеляційного суду щодо заміни кредитора правонаступником на стадії апеляційного розгляду справи. Аналіз приписів статті 52, частини другої статті 269 та частини другої статті 281 ГПК України дозволяє дійти висновку, що до повноважень апеляційного суду належить вирішення клопотань та заяв учасників справи шляхом дослідження доказів та обставин справи, що стосуються фактів, на які учасники справи посилаються в апеляційній скарзі, клопотанні, заяві. Апеляційний суд має право здійснити процесуальну заміну учасника провадження у випадках заміни особи у відносинах, щодо яких виник спір.

Отже, звернення під час провадження у справі про банкрутство нового кредитора до суду апеляційної інстанції про заміну первісного кредитора, вимоги якого визнані та включені до реєстру вимог кредиторів, правонаступником за наявності апеляційного провадження не виходить за межі повноважень апеляційного суду, а також надає можливість особі, до якої перейшли права кредитора боржника, набуті статус учасника провадження у справі про банкрутство (нового кредитора) для належного захисту власних майнових прав та інтересів у процедурі банкрутства і прискорює в цілому розгляд справи про банкрутство.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 27.02.2020 у справі № 911/806/17 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88050648>.

Викладений у постанові правовий висновок слід враховувати при застосуванні статті 43 КУзПБ, якою передбачено, що в разі вибуття чи заміни кредитора у справі про банкрутство господарський суд за заявою правонаступника або іншого учасника (учасників) справи здійснює заміну такої сторони її правонаступником на будь-якій стадії провадження у справі.

Щодо можливості окремого оскарження від рішення суду першої інстанції в апеляційному та касаційному порядкух ухвали про відмову в задоволенні клопотання про закриття провадження у справі про банкрутство

Учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити в апеляційному порядку ухвалу суду першої інстанції про відмову в задоволенні клопотання (заяви) про закриття провадження у справі про банкрутство та, відповідно,

подати касаційну скаргу на таку ухвалу після її перегляду в апеляційному порядку згідно з пунктом 2 частини першої статті 287 ГПК України.

Висновки щодо застосування норм права

Відсутність словосполучення "ухвали про відмову в задоволенні клопотання (заяви) про закриття провадження у справі про банкрутство" в переліку судових рішень, які можуть переглядатися в апеляційному та касаційному порядку, з огляду на наявність "ухвали про закриття провадження у справі про банкрутство" та системне застосування приписів Закону про банкрутство (КУзПБ з 21.10.2019) не виключає можливості апеляційного та касаційного перегляду ухвали суду першої інстанції про відмову в задоволенні клопотання (заяви) про закриття провадження у справі про банкрутство. Тож учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити в апеляційному порядку ухвалу суду першої інстанції про відмову в задоволенні клопотання (заяви) про закриття провадження у справі про банкрутство та, відповідно, подати касаційну скаргу на таку ухвалу після її перегляду в апеляційному порядку згідно з пунктом 2 частини першої статті 287 ГПК України.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 13.10.2020 у справі № 911/3070/15 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94062776>.

Щодо порядку обчислення та перебігу строку пред'явлення виконавчого документа до виконання у випадку припинення провадження у справі про банкрутство

Початок відліку строку пред'явлення виконавчого документа до виконання у разі закінчення виконавчого провадження у зв'язку з визнанням боржника банкрутом та подальшим припиненням (закриттям) провадження у справі про банкрутство цього боржника пов'язаний з юридичним фактом – датою закриття (припинення) провадження у справі про банкрутство.

У разі закриття провадження у справі про банкрутство боржника за відсутності факту задоволення вимог стягувача та їх погашення (списання, прощення) відповідно до Закону про банкрутство в редакції від 19.01.2013 виконавче провадження, яке було закінчено у зв'язку з визнанням боржника банкрутом та відкриттям ліквідаційної процедури, може бути розпочате знову.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 29.10.2020 у справі № 916/922/16 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92527169>.

Огляд правових висновків ВС у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС щодо застосування норм права у процедурах банкрутства за 2020 рік / упоряд. управління забезпечення роботи судової палати для розгляду справ про банкрутств— Київ, 2021. — 10 стор.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua